

Budaházi Árpád¹

A bizonyítási kísérlet múltja és jelene a jogi szabályozás tükrében

2005-ben kezdtem el dolgozni a Rendőrtiszti Főiskolán, amelynek akkoriban főigazgatója volt a 70. születésnapját ünneplő Blaskó Béla ny. r. vezérőrnagy. Néhány évvel később tanszékvezetőm, majd intézetvezetőm lett. Jó kedélyű, a beosztottjaira odafigyelő, segítőkész, mindig rendelkezésre álló vezetőnek ismertem meg, aki bármilyen felmerülő probléma esetén tudja a gyors és legjobb megoldást. Tábornok Úr példát mutat nekünk, fiatal oktatóknak abban, hogyan lehet úgy kiállni a hallgatók elé, hogy az előadásokra még évek múlva is emlékezzenek. Nemcsak kiváló oktató, hanem olyan tudós, aki tapasztalataival, jó meglátásaival is folyamatosan segíti kutatómunkánkat. Köszönjük Tábornok Úr a ránk figyelmet, a segítséget, a példamutatást, amit kaptunk az elmúlt évek alatt. Ezúton kívánok még sok aktív évet és jó egészséget!

A bizonyítási kísérlet szabályozásának hazai története

A születésnapj kötet megtisztelő lehetőséget ad arra, hogy bemutassam a bizonyítási kísérlet jogi környezetével összefüggő kutatási eredményeimet. A kutatási témául választott bizonyítási kísérlet fogalmát jól határozza meg a 2018-ban hatályba lépett IV. Be.,² amelynek 209. § (1) bekezdése szerint: „A bíróság, az ügyészség vagy a nyomozó hatóság bizonyítási kísérletet rendel el és tart, ha azt kell megállapítani vagy ellenőrizni, hogy valamely esemény vagy jelenség meghatározott helyen, időben, módon, illetve körülmények között megtörténhetett-e.” A bizonyítási kísérlet egyrészt vallomásellenőrzésre szolgál, megerősíti vagy cáfolja a tanú vagy a terhelt vallomásában elhangzott állításokat, másrészt arra is alkalmas, hogy ellenőrizhetővé tegye a hatósági feltételezések helyénvalóságát.

Már a 19. században erre használták a bizonyítási kísérletet, amikor még nem volt önálló jogintézményként része a magyar büntetőügyeknek, hanem a szemle

¹ Nemzeti Közszolgálati Egyetem Rendészettudományi Kar Büntető-eljárásjogi Tanszék, egyetemi docens; r. őrnagy.

² 2017. évi XC. törvény a büntetőeljárásról.

(erről lásd részletesebben: GÁRDONYI 2017) során végezheték el, a szemlére vonatkozó jogszabályi rendelkezések szerint. Bizonyítási kísérletet tartottak például, amikor tanúk érzékelését, illetve észlelőképességét kellett ellenőrizni: „A tapasztalás arra tanít, így szól a *theoria*, hogy az egészséges szemmel bíró ember észreveheti a némi távolságban *’s a’ t.* mutatkozó tárgyakat, hogy az egészséges fül hallhatja bizonyos távolságban a bizonyos erővel ejtett hangokat” (SZALAY 1990, 101.). A bírói ellenőrzés eszköze volt a bizonyítási kísérlet, a bíró még a szemle előtt megvizsgálhatta, lehetséges-e a bűncselekményt úgy elkövetni, ahogy azt a sértett vagy gyanúsított elmondta (SZOKOLAY 1845, 369.). Arra is alkalmas volt a bizonyítási kísérlet, hogy választ kapjon arra a hatóság, hogy a tanú valóban látta-e a kérdéses tárgyat a megjelölt helyszínről (KATONA 1977, 253.).

Az I. Bp.³ rendelkezése szerint: „Ha a bűnvádi ügyre nézve fontos tény-körülmények megállapítására vagy felderítésére személyes megfigyelés szükséges: bírói szemlét kell tartani” (I. Bp. 225. §). Az I. Bp. a szemlénél alkalmazott szakértőre is kitért: „A mennyiben a szemlével megállapítandó tények felismeréséhez és megítéléséhez külön szakértelem szükséges: szakértők alkalmazandók” (I. Bp. 225. §). Az I. Bp.-t magyarázó kommentár szerint különös szakértelem akkor szükséges, ha olyan tények merülnek fel, amelyek megítéléséhez a bíró személyes megfigyelése nem elegendő. Gyakran a „legegyszerűbb műveltségű ember is szakértő lehet, a kitől a bíró csupán felvilágosítást kér, a nélkül, hogy őt bizonyításra hívná fel. Így pld., néha egy fegyver hordását kell kipróbálni, vagy meg kell határozni, hogy lóháton, sebesen vágatva, egyik hely milyen messze van a másiktól, vagy a lakatostól meg kell kérdezni, hogy miként lehet a lakatot valamely eszközzel kinyitni stb. A ki ezekre különös szakismereténél fogva felvilágosítást ad: az is szakértő, a kit a bíró a szemlénél alkalmazhat” (BALOGH – EDVI ILLÉS – VARGHA 1909, 107.). A kommentárban felhozott példák a bizonyítási kísérlet alkalmazására utalnak.

Az I. Bp.-hez hasonlóan a II. Bp.⁴ sem tekintett önálló intézményként a bizonyítási kísérletre, arra továbbra is a szemle szabályait kellett alkalmazni, viszont elindult az önállósodás útján, meghonosodott a nyomozási kísérlet elnevezés a nyomozási gyakorlatban. Pusztai szerint a II. Bp.-ben a bizonyítási eszközök felsorolása nem volt megfelelő, mivel például a nyomozási kísérlet a felsorolásból indokolatlanul kimaradt (PUSZTAI 1970, 351.). Ezt a problémát az I. Be.⁵ oldotta meg, amely nevesítette a nyomozási kísérletet. Az I. Be. 143. § (1) bekezdése alapján: „A nyomozó hatóság az ügy eldöntéséhez szükséges adatok ellenőrzésére és pontosabb meghatározására nyomozási kísérletet végezhet. Ennek során a nyomozó hatóság szükség esetén méréseket végez, továbbá fényképfelvételeket, helyszínrajzokat

³ 1896. évi XXXIII. törvénycikk a bűnvádi perrendtartásról.

⁴ Büntető perrendtartásról szóló 1951. évi III. törvény.

⁵ 1962. évi 8. törvényerejű rendelet a büntető eljárásról.

és vázlatokat stb. készít.” A megfelelő dokumentálás garanciájaként a törvény két hatósági tanút rendelt a nyomozási kísérlet tartásához [I. Be. 143. § (2) bekezdés].

Az I. Be. által szabályozott nyomozási kísérletet legfőbb ügyészi utasítás részletezte, amely tartalmilag azonos a II. Be.,⁶ a III. Be.⁷ és a IV. Be. bizonyítási kísérlet fogalmával: „Ha a nyomozás teljesítése során az ügy eldöntése szempontjából lényeges ténykörülmény, esemény, jelenség megállapítása, illetve ellenőrzése annak érdekében szükséges, hogy ezek a körülmények, események, jelenségek valamely meghatározott módon, helyen, időben, illetőleg körülmények között létrejöhetnek-e, nyomozási kísérletnek [Be. 143. § (1) bekezdés] van helye. A nyomozási kísérletet a nyomozó hatóság lehetőleg olyan adottságok és körülmények között fogantassa, amelyek között a kérdéses események, jelenségek keletkezhetnek” (7/1964. Legf. Ü. sz. ut. 28. pont).

A szakirodalom ismerte a bírósági kísérletet is, amelyet viszont nem nevesített az I. Be. Nagy Lajos monográfiájában utal a bírósági kísérletre, amely ugyanúgy része volt ekkor a gyakorlatnak, mint a nyomozási kísérlet: „A tanúkihallgatás során a bírósági kísérletnek az a gyakorlati jelentősége, hogy a vallomásban foglalt egyes adatokat, illetőleg a jelenség megtörténtét vagy azzal összefüggésben a tanú észlelésének lehetőségeit és körülményeit – azonos feltételek megteremtése, illetőleg a cselekménynek a bíróság előtt történt lejátszása mellett – konkrét tények alapján ellenőrizze a bíróság” (NAGY 1966, 363.).

Az I. Be.-ben nevesített nyomozási kísérletre és a gyakorlatban már alkalmazott bírósági kísérletre is figyelemmel volt a jogalkotó, amikor is a bizonyítási kísérletet szabályozta a II. Be.-ben. Szintén a II. Be. újításai közé tartozik, hogy a bizonyítás eszközei közé került a bizonyítási kísérletet: „A bizonyítás eszközei különösen a tanúvallomás, a szakvélemény, a tárgyi bizonyítási eszköz, az okirat, a szemle, a bizonyítási kísérlet, a felismerésre bemutatás és a terhelt vallomása” [II. Be. 61. § (1) bekezdés]. A bizonyítási kísérlet nevesített bizonyítási eszközzé válásával a jogalkotó kifejezte, hogy jelentősége van a bizonyításban, amellet, hogy orientálja a nyomozást, eredményére még a bíróság is támaszkodhat. A II. Be. 85. § (1) bekezdése alapján: „Bizonyítási kísérletet a hatóság akkor rendel el, ha azt kell megállapítani vagy ellenőrizni, hogy valamely esemény vagy jelenség meghatározott helyen, időben, módon, illetőleg körülmények között megtörténhet-e.” Az I. Be.-hez hasonlóan a II. Be. is kötelezővé tette két hatósági tanú alkalmazását a bizonyítási kísérletnél [II. Be. 135. § (1) bekezdés], továbbá lehetővé tette a nyomozó hatóságnak, hogy vétségi eljárásban (fő szabály szerint a nyomozás során a vétségi eljárás szabályait kellett alkalmazni az olyan büntett miatt folytatott eljárásban, amelyre a törvény háromévi szabadságvesztésnél nem súlyosabb büntetést rendelt) jegyzőkönyv helyett jelentést készítsen az eljárási cselekményről [II. Be. 150. § (1) bekezdés].

⁶ 1973. évi I. törvény a büntetőeljárásról.

⁷ 1998. évi XIX. törvény a büntetőeljárásról.

A III. Be. nem változtatott a bizonyítási kísérlet szabályozásán. A III. Be. 121. § (1) bekezdése alapján: „A bíróság, illetőleg az ügyész bizonyítási kísérletet rendel el és tart, ha azt kell megállapítani vagy ellenőrizni, hogy valamely esemény vagy jelenség meghatározott helyen, időben, módon, illetőleg körülmények között megtörténhetett-e.” A törvény megtartotta a II. Be. további rendelkezését is: „A bizonyítási kísérletet lehetőleg ugyanolyan körülmények között kell lefolytatni, mint ahogyan a vizsgált esemény vagy jelenség megtörtént, illetőleg megtörténhetett” [III. Be. 121. § (2) bekezdés]. Változás viszont a korábbiakhoz képest, hogy a bizonyítási kísérlet kikerült a bizonyítási eszközök közül, és bizonyítási eljárássá vált a szemlével, a helyszíni kihallgatással, a felismerésre bemutatással, a szembesítéssel és a szakértők párhuzamos meghallgatásával együtt. A bizonyítási eljárás mint csoport létrehozását azzal indokolták, hogy a bizonyítási eljárástól bizonyítási eszközök beszerzése várható, amelyekből a bíróság bizonyítékot nyerhet. A bizonyítási kísérlet esetében a bizonyítási eszközt az eljárási cselekményről készített jegyzőkönyv vagy jelentés, esetleg a kép-, hang- vagy videofelvétel jelenti, amely okirati bizonyítékként vehető figyelembe a bírósági eljárásban.

Bizonyítási kísérlet a IV. Be.-ben

A bizonyítási kísérlet IV. Be.-beli szabályozása csupán abban különbözik a III. Be. rendelkezéseitől, hogy a bíróság és az ügyészség mellett a nyomozó hatóságot is nevesíti, amely elrendelheti és tarthatja a bizonyítási kísérletet: „a bíróság, az ügyészség vagy a nyomozó hatóság bizonyítási kísérletet rendel el és tart” [IV. Be. 209. § (1) bekezdés]. A III. Be. 123. § (3) bekezdése alapján a nyomozó hatóság akkor rendelhetett el és tarthatott bizonyítási kísérletet, „ha az ügyész másképp nem rendelkezik”. A „másképp nem rendelkezik” szóhasználat arra engedett következtetni – amit a gyakorlat is alátámasztott –, hogy a III. Be. alapján is főszabály volt, hogy a nyomozó hatóság elrendelhetette és tarthatta is a bizonyítási kísérletet, csak akkor nem, ha az ügyész rendelkezett arról, hogy ne történjen bizonyítási kísérlet, és arra is volt példa, hogy az ügyész utasította a nyomozó hatóságot a bizonyítási kísérlet elrendelésére. Újításnak tekinthető, hogy a IV. Be. a bizonyítási cselekmények között helyezi el a bizonyítási kísérletet: „bizonyítási cselekmény különösen a szemle, a helyszíni kihallgatás, a bizonyítási kísérlet, a felismerésre bemutatás, a szembesítés és a műszeres vallomásellenőrzés” [IV. Be. 206. §]. A III. Be. bizonyítási eljárásait a IV. Be. bizonyítási cselekményeknek nevezi, viszont a bizonyítási cselekmények köre nem zárt, a törvény a „különösen” szóval jelzi, hogy nem nevesített más eljárási cselekményekből is keletkezhetnek felhasználható bizonyítási eszközök. A törvény miniszteri indokolása a szolgálati kutya igénybevételével történő szagazonosítást hozza fel példaként, amely a IV. Be. garanciális rendelkezéseivel összeegyeztethető eljárási cselekmény, de nincs nevesítve.

A bizonyítási kísérlet és a Nyer.⁸

A 2018. július 1-jén hatályba lépett Nyer. a Nyor.-ral⁹ szemben nem szabályozza kifejezetten a bizonyítási kísérletet, hanem – leírása szerint – a bizonyítási cselekmények általános szabályait kell rá alkalmazni (Nyer. 68–71. §). Meglátásom szerint indokolatlanul maradt el a bizonyítási kísérlet önálló szabályozása, mert ugyanúgy, ahogy a szemlének, a helyszíni kihallgatásnak, a felismerésre bemutatásnak, a szembesítésnek, a műszeres vallomásellenőrzésnek és – a Nyer. bizonyítási cselekményeket szabályozó X. fejezetébe került – szagazonosításnak, a bizonyítási kísérletnek is vannak olyan specifikumai, amelyek miatt ott lenne a helye a Nyer. nevesített bizonyítási cselekményei között.

A Nyer. 68. § (1) bekezdése alapján, ha az a bizonyítási cselekmény jellegére tekintettel jelentőséggel bír, a bizonyítási cselekményről készült jegyzőkönyv az alábbiakat is tartalmazza:

- a) a bizonyítási cselekmény helyének megközelítési irányát és módját;
- b) a bizonyítási cselekmény helyszínének ismertetését;
- c) annak leírását, hogy a bizonyítási cselekménnyel érintett személyek, tárgyi bizonyítási eszközök hol, milyen körülmények között helyezkednek el, illetve azokat hol, milyen körülmények között találták meg.

A bizonyítási kísérlet szempontjából leginkább a *b)* és a *c)* pontnak van jelentősége, a bizonyítási cselekmény eredményének bíróság előtti felhasználhatósága (BLASKÓ 2018) miatt fontos aprólékosan dokumentálni azt a helyszínt, ahol sor kerül a bizonyítási cselekményre. Az alapos jegyzőkönyv segít abban, hogy összehasonlíthatóvá váljanak a bűncselekmény elkövetésekor fennálló körülmények a bizonyítási kísérlet végrehajtási körülményeivel. Ennek nemcsak bírósági, illetve bizonyítási szempontból van nagy jelentősége, hanem nyomozási szempontból is, mert a bizonyítási kísérlet eredménye valamelyest orientálja a nyomozó hatóságot már a felderítési szakaszban is, továbbá a vizsgálati szakaszban is segíti a nyomozást irányító ügyészséget, hogy milyen irányban folyjon a vizsgálat.

Ha biztosítható, hogy a bizonyítási cselekmény változatlan körülmények között folytatható, a bizonyítási cselekmény hosszabb időre is megszakítható. Ilyen esetben a bizonyítási cselekmény folytatásakor meg kell győződni a körülmények változatlanságáról, az esetleges változásokat jegyzőkönyvbe kell foglalni [Nyer. 68. § (2) bekezdés]. Megszakítják például a bizonyítási kísérletet, ha elered

⁸ 100/2018. (VI. 8.) Korm. rendelet a nyomozás és az előkészítő eljárás részletes szabályairól.

⁹ 23/2003. (VI. 24.) BM–IM együttes rendelet a belügyminiszter irányítása alá tartozó nyomozó hatóságok nyomozásának részletes szabályairól és a nyomozási cselekmények jegyzőkönyv helyett más módon való rögzítésének szabályairól.

az eső, ami akadályozza a láthatósági próba elvégzését. Ez esetben a meg nem szakítás veszélyeztetné a bizonyítási kísérlet hitelességét.

Hasonlóan a Nyor.-hoz, a Nyer. is megfogalmaz iránymutatásokat a bizonyítási kísérlet alanyának kihallgatása szempontjából. A bizonyítási cselekmény megkezdése előtt annak jellegétől függően – indokolt esetben az érintett személy kihallgatásával – a szükséges mértékben tisztázni kell:

- a) a bizonyítási cselekmény lefolytatása szempontjából lényeges és a bizonyítási cselekmény elvégzésével felderítendő kérdéseket;
- b) a bizonyítási cselekménnyel érintett személy látó-, halló- és egyéb észlelőképességét, állapotát, valamint az észlelés időpontjához képest ezekben bekövetkezett esetleges változásokat;
- c) a hallási, látási viszonyokat, illetve egyéb észlelési körülményeket, ha azoknak az észleléskor vagy az eljárás tárgyát képező cselekmény időpontjában jelentősége volt, vagy az eljárási cselekmény elvégzésének időpontjában jelentősége lesz;
- d) az észlelés körülményeit, az észlelt személy vagy tárgy ismertetőjegyeit, jellegzetességeit, azonosításra alkalmas ismérveit [Nyer. 69. § (1) bekezdés].

Ezekre az adatokra szüksége van a nyomozó hatóságnak az eljárási cselekmény megfelelő megtervezéséhez és előkészítéséhez. Az e körülményekre is kiterjedő első kihallgatásnak meg kell előznie a bizonyítási kísérletet, hogy jusson idő a felkészülésre, azonban arra is lehetőség nyílik, hogy a bizonyítási kísérlet helyszínén újra kihallgassák a gyanúsítottat, a sértettet vagy a tanút, hogy ugyanazt mondja-e, mint a korábbi alkalommal. Általában arra is megkérlik az alanyt, hogy mutassa meg, mi, hol és hogyan történt, ami az elvégzendő mozdulatsorok mellett az alany beszéltetését is jelenti, vagyis arra készíti a bizonyítási kísérlet az alanyt, hogy újra beszéljen a kérdéses esemény, jelenség, cselekmény körülményeiről. Ez egyrészt a hatóság előtt korábban ismeretlen adatok megszerzését jelentheti a bizonyítás szempontjából, másrészt arra is alkalmas, hogy a vallomástevő az első vallomásával ellentétes vallomást tegyen. A korrigálás közelebb vezethet az igazsághoz, másrészt az ellentmondásokra való hatósági rámutatás akár egy beismerő vallomást is eredményezhet, ha a tagadó gyanúsított vagy tanú nem érzi értelmét a további tagadásnak. Szintén fontos, hogy a hatóság tisztázza a tanú észlelőképességben bekövetkező változásokat, mert akár hallás- vagy látásromlás is bekövetkezhetett a bűncselekmény észlelését követően. Ennek esélye annál nagyobb, minél távolabb van az eljárási cselekmény a bűncselekmény elkövetésétől (BUDAHÁZI [é. n.]).

A bizonyítási kísérlet során elhangzottakat jegyzőkönyv, illetve gyakran videófelvétel is rögzíti. Utóbbi növeli az eljárási cselekmény bizonyító erejét. A gyanúsított speciális helyzetben van a bizonyítási kísérletnél, mivel az általa elkövetett bűncselekmény helyszíni bemutatásával saját maga ellen szolgáltat

vagy erősíthet meg bizonyítékot. Erre tekintettel a terheltet e bizonyítási eljárás esetén is megilleti az önvádra kötelezés tilalma (HERKE–HAUTZINGER 2013, 56.).

Zárógondolatok

A bizonyítási kísérlet a 19. századi megjelenésével része lett a magyar büntetőeljárásnak. Évtizedeknek kellett eltelnie ahhoz, hogy önálló intézménnyé váljon, mivel kezdetben a szemle során kerülhetett rá sor, így megtartására a szemle szabályait kellett alkalmazni. A II. Bp. idején indult el az önállósodása azzal, hogy nyomozási kísérletnek nevezték a nyomozási gyakorlatban. Az I. Be. nevesítette a nyomozási kísérletet, és ekkortájt kezdték el a szakirodalomban bírósági kísérletnek nevezni a bírósági szakaszban elrendelt bizonyítási kísérletet. A II. Be. teremtette meg a bizonyítási kísérlet elnevezést, és a törvénybe foglalt fogalom is megmaradt a III. Be.-ben, majd a IV. Be.-ben is. Úgy vélem, a bizonyítási kísérlet jogi szabályozása megfelelő, nem látom szükségét a változtatásnak.

Irodalomjegyzék

- BLASKÓ Béla (2018): A bíróság. In POLT Péter szerk.: *Kommentár a büntetőeljárás törvényéhez*. Budapest, Wolters Kluwer.
- BUDAHÁZI Árpád (é. n.): *A bizonyítási kísérlet helye és szerepe a büntetőeljárásban*. Budapest, LEK. (Megjelenés előtt.)
- BALOGH Jenő – EDVI ILLÉS Károly – VARGHA Ferenc (1909): *A Bünvádi perrendtartás magyarázata*. II. Budapest, Grill.
- GÁRDONYI Gergely (2017): *A szemle szerepe a hazai büntetőeljárásban*. PhD-értekezés. Győr, SZIE Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola.
- HERKE Csongor – HAUTZINGER Zoltán (2013): *Büntető eljárásjogi alapkérdések*. Pécs, AndAnn.
- KATONA Géza (1977): *Bizonyítási eszközök a XVIII–XIX. században. A kriminalisztika magyarországi előzményei*. Budapest, KJK.
- NAGY Lajos (1966): *Tanúbizonyítás a büntetőperben*. Budapest, KJK.
- PUSZTAI László (1970): A szemle helye a bizonyítás tanában. *Jogtudományi Közöny*, 25. évf. 7. sz. 346–353.
- SZALAY László (1990) [1841]: A beismerésről, a tanúvallomásról és az esküdtszékről. In RÉVÉSZ T. Mihály szerk.: *Büntető eljárásjogtudományi szemelvénygyűjtemény I. 1819–1867*. Budapest, Tankönyvkiadó.
- SZOKOLAY István (1845): *Büntetőjogtan a' codificatio és tudomány legújabb elvei szerint, különösen bírának 's ügyvédek számára*. Pest, Heckenast.